

УДК: 656.61:378(042)

Сергій Володимирович Смірнов,
аспірант кафедри педагогіки,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська 26, м. Одеса, Україна

ДІАГНОСТИКА КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ

У статті представлено результати діагностики за виокремленими автором критеріями конкурентоздатності курсантів морських вишу: акомодативно-спонукальний, змістово-процесуальний, суб'єктно-рефлексивний; описано процедуру діагностики за кожним критерієм із характеристикою використаних методів. Після аналізу отриманих результатів діагностичного дослідження дійшли висновку про необхідність реалізації педагогічних умов, що сприяють формуванню досліджуваної якості в майбутніх судноводіїв.

Ключові слова: конкурентоздатність, майбутні судноводії, діагностика, критерії, методики.

Збільшення кількості морських суднів світового торгового флоту актуалізує проблему формування конкурентоздатного морського кадрового потенціалу. Реальна дійсність вимагає від судноводія оволодіння конкурентоздатністю, яка проявляється в різних ситуаціях його складної професійної діяльності і особистісної самореалізації. Це потребує від морських вишу проведення системної роботи з формування означеного феномена.

Мета статті – діагностика рівня сформованості конкурентоздатності майбутніх судноводіїв.

Судноводіння – це особливий вид виробничої діяльності, пов'язаний з підготовкою до рейсів і управлінням суднами на водних шляхах. Управління судном включає вирішення таких питань, як проведення судна різними ділянками судноплавного шляху, маневрування в процесі руху, а також забезпечення безпеки стоянок [7].

Крім того, у сфері професійної діяльності судноводіїв багато залежить від умінь реалізувати сформованість своєї конкурентоздатності через гарантування: безпеки плавання судна, виконання міжнародного та національного законодавства України в галузі водного транспорту; адекватного позитивного ставлення до своїх колег і підлеглих в умовах різноманітного національного, релігійного і соціально-культурного складу екіпажу судна; вміння конструктивного зняття напруженості в команді та вирішення конфліктних ситуацій тощо.

В умовах сьогодення проблема формування конкурентоздатності майбутніх фахівців у вишах є актуальною. Вона стала предметом дослідження порівняно недавно, але з кожним роком набуває визначеної динаміки. Ця проблема широко представлена у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Серед психологів, які досліджують психологічні механізми професійної підготовки конкурентоздатних майбутніх фахівців вишу, роботи: Л. Котікової, А. Гусєва, Г. Максимова, Л. Мітіної, А. Куракова та ін. Серед педагогічних досліджень, присвячених означеній проблемі, праці: Н. Абабілової, В. Андрєєва, О. Ангеловського, В. Бондар, Т. Дзюби, Л. Карамушки, Н. Колобкової та ін.

Для діагностики рівня сформованості

конкурентоздатності майбутніх судноводіїв використовувались: анкетування, з метою визначення рівня їхньої обізнаності щодо феномена «конкурентоздатність» (Д. Котікова); ранжування, з метою визначення чинників значущості щодо формування конкурентоздатності майбутніх судноводіїв, методики: мотиви вибору професії судноводія (С. Данченко); діагностики спрямованості особистості (В. Смейкал і М. Кучер); «Мотивація досягнення» (Д. Мак-Клелланда); «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір); багаторівневий особистісний питальник «Адаптивність» (МЛО-АМ) (А. Маклаков і С. Чермянін); «Адаптивні стратегії поведінки» (за Н. Мельніковою) тощо.

Було проведено анкетування майбутніх судноводіїв першого курсу (без досвіду роботи на судні), п'ятого курсу (невеликий досвід плавальної практики) та заочного відділення (з досвідом роботи судноводія) з метою визначення рівня їхньої обізнаності щодо феномена «конкурентоздатність» [2].

Відповідаючи на запитання «Ваше ставлення до конкуренції між людьми» – більшість опитувальних 1 курсу і заочного відділення зазначили, що вони прагнуть до конкурування (відповідно: 67% і 68%), а таких курсантів 5 курсу було лише 49%. На прохання дати роз'яснення, як вони розуміють конкуренцію серед судноводіїв, курсанти першого курсу на перше місце поставили такі визначення: «Прагнення кількох суб'єктів перевершити один одного в чомусь», курсанти п'ятого курсу – «Боротьба сторін за максимально ефективне використання чинників виробництва», а курсанти заочного відділу - «Суперництво, яке часто підвищує рівень розвитку».

На другому місці було визначення: «Боротьба за перше місце, прагнення бути лідером» (1 курс), «Здатність конкурувати за необхідними параметрами» (5 курс), «Порівняння своїх і чужих результатів і, як наслідок, оцінка своїх і чужих результатів» (заочне відділення).

На третє місце курсанти першого курсу поставили – «Здатність будь-кого боротися за щось», п'ятого - «Прагнення отримати бажане, не дивлячись ні на що», курсанти заочного відділення -

«Засіб довести, що ти є кращим за інших».

Аналіз отриманих відповідей свідчить, що курсанти 1 курсу, зокрема заочного відділення, більш адекватно розуміють сутність конкуренції, не бояться її (1курс – 14%, заочне відділення – 12%). Це можна пояснити тим, що першокурсники ще не мають реального досвіду роботи на судні і не зовсім адекватно розуміють всі особливості своєї майбутньої професійної діяльності: її труднощі і складності, і тому вони відповідають на запитання так, як на їхній погляд «треба». А курсанти заочного відділення навчання, навпаки, адекватні і логічні у своїх відповідях, тому що мають досвід роботи на суднах у тривалих рейсах. А що стосується курсантів п'ятого курсу, то можна констатувати, що бояться і уникають конкуренції досить значна їх кількість – 43%. У цих відповідях закладена невпевненість у своїх професійних можливостях щодо інших претендентів. У бесіді при обговоренні з курсантами результатів анкетування, майбутні судноводії 5 курсу пояснили, що плавальна практика, яку вони проходили в якості кадетів на морських суднах, показала, що їм бракує впевненості у своїх професійних можливостях відносно інших претендентів, що вимагає системної роботи у морському вишу з формування конкурентоздатності майбутніх судноводіїв.

На запитання, які бувають результати конкуренції, більшість представників усіх груп дали відповідь – зростання і розвиток учасників, відповідно (52%, 50% і 64%). На запитання, що курсанти роблять, коли беруть участь у конкурентній боротьбі, майбутні судноводії обрали таку відповідь: вивчають потребу і вимоги, які ставляться до них (38%, 36%, 42%). Також курсанти відзначили, що на сучасному світовому ринку праці серед судноводіїв існує гостра конкуренція, відповідно (81%, 86%, 78%).

На запитання, «чи відомі вам правила ведення конкурентної боротьби», більшість курсантів відповіла, що «відомі деякі» (48%, 47%, 50%). Це свідчить про некомпетентність у сфері конкурентоздатності. На запитання, чи існує у них потреба в означеній якості, майже половина опитаних відповіла ствердно (43%, 50%, 42%).

На прохання підібрати синонім до слова «конкуренція» більшість майбутніх судноводіїв обрала «змагання», тобто респонденти адекватно оцінюють сутність цього феномена (43%, 55%, 44%), а ось – синонім «ворожнеча» мав місце тільки у курсантів заочного відділення і склав всього 3%.

Також було проведено ранжування, з метою визначення чинників значущості для формування конкурентоздатності майбутніх судноводіїв. Курсанти заочного відділу, які мали досвід роботи на суднах, на перші три місця поставили «високий рівень теоретичних професійних знань», «володіння професійними практичними навичками» і наявність диплома про вищу професійну освіту. Курсанти першого і п'ятого курсів вважали за краще – «володіння професійними практичними навичками».

Стосовно того, які особистісні якості повинні

бути притаманні конкурентоздатному судноводію, курсанти 1 курсу відзначили впевненість у собі, цілеспрямованість, наполегливість, рішучість. Курсанти 5 курсу до цього додали – «вміння спілкуватися», а курсанти заочного відділення відзначили тільки «високий рівень працьовитості і працездатності».

Відтак, відповіді курсантів на запитання анкети та результати ранжування засвідчили їхню поверхневу обізнаність відносно конкурентоздатності судноводія та її ролі в його професійній діяльності.

Методика В. Смейкал і М. Кучер була використана з метою діагностики спрямованості особистості, яка включає три модулі: спрямованість на взаємодію (ставлення до інших людей як членів колективу), ділову спрямованість, ставлення до праці та її результати і особистісну спрямованість (ставлення до самого себе, своєї особистості). Так, спрямованість на взаємодію мала місце в тому випадку, коли вчинки людини визначаються її потребою в спілкуванні, прагненням підтримувати «гарні» відносини з товаришами по роботі. В цьому випадку люди поступаються тиску групи і не беруть на себе керівництво [6, с. 299]. Курсант з подібною характеристикою проявляє інтерес до спільної діяльності, але не прагне до успішного виконання завдання. Його більше цікавить спільна діяльність, а не кінцевий її результат. Такі люди залежні від групи, не прагнуть досягти позитивних результатів у професійної діяльності, очікують турботи з боку оточуючих, не агресивні. Така характеристика дає можливість зрозуміти, що навряд чи такий курсант може згодом стати капітаном, старпомом тощо, тобто бути в керівництві судна, ефективно і цілеспрямовано командувати екіпажем.

Для діагностики рівнів сформованості конкурентоздатності майбутніх судноводіїв за показником – спрямованість до професії судноводія акомодативно-спонукального критерію було використано методику К. Замфір «Мотивація професійної діяльності» [6, с. 391], що дало змогу виявити, наскільки майбутні судноводії вмотивовані змістом своєї майбутньої професійної діяльності, прагненням досягти в ній позитивних результатів. Це методика надала можливість визначити рівень бажання курсантів в просуванні по службі, а також задоволеності від самого її процесу.

Третій показник акомодативно-спонукального критерію – «швидкість пристосування до непередбачених або критичних ситуацій» визначався за допомогою багаторівневого особистісного питальника «Адаптивність» А. Маклакова і С. Чермяніна: (МЛО-АМ). Ця методика надала змогу розкрити різні аспекти адаптації: поведінкову регуляцію в адаптуванні до нових умов (судна, робочого місця, особливостей професійної діяльності), а також виявити комунікативний потенціал майбутніх судноводіїв: вміння адекватно поводитись у професійному середовищі при спілкуванні з керівництвом судна і з іншими членами екіпажу. Крім того, за допомогою означеного питальника було можливим

диференціювати реципієнтів за ступенем стійкості до впливу психоемоційних стресорів. Методика сприяла вирішуванню завдань з прогнозування поведінки курсантів в екстремальних ситуаціях і виявленні тих майбутніх судноводіїв, які володіють високою толерантністю до стресогених чинників (лабільністю психічних процесів, необхідної для успішної адаптації до постійно змінюваних умов життя) [1, с. 324]. Таким чином, наведена методика дозволила діагностувати адаптивність випробуваних за такими параметрами: адаптивні здібності, нервово-психічну сталеність, моральна нормативність, визначити рівні поведінкової реакції, схильності до нервово-психічних зривів, адекватності - неадекватності самооцінки і реального сприйняття дійсності, а також виявити рівні: розвитку комунікативних здібностей, конфліктності; реальної оцінки свого місця і ролі в колективі, якості дотримання загальноприйнятих норм поведінки.

Для оцінки рівня соціально-психологічної адаптації майбутніх судноводіїв була використана методика Н. Мельникової «Адаптивні стратегії поведінки» [3], що спрямована на вивчення індивідуальних переваг у виборі стратегій поведінки в проблемних ситуаціях соціальної взаємодії. При цьому, поєднання стратегій в індивідуальній поведінці характеризує стиль адаптації особистості. У методиці виділяються такі інтегральні показники: «Адаптація»; «Прийняття інших»; «Інтернальність»; «Самосприйняття»; «Емоційна комфортність»; «Прагнення до домінування».

Виявлення змістово-процесуального критерію досліджуваного конструкту, показниками якого було визначено: обізнаність із професійною літературою з позиції конкурентоздатності в майбутній професійній діяльності; наявність професійних умінь, навичок з активної практичної підготовки, з самопрезентації. Методиками, за якими визначався означений критерій, були: рейтинг успішності студентів з предметів професійного циклу дисциплін.

Методика діагностики організаційних здатностей лідера (А. Батаршев) дала можливість оцінити наявність означених якостей особистості майбутніх судноводіїв, якими повинен володіти лідер.

Крім того, було використано методика для визначення характеру майбутнього судноводія, який виявляється у вчинках, у ставленні до людей, у виборі, який кожен робить в тій чи тій ситуації (Хто Ви? Капітан? Рульовий? Пасажир?) [1, с. 159]. Методика дала змогу виявити, наскільки респонденти відповідальні, оскільки капітан очолює екіпаж судна, він повинен мати витривалість щодо фізичних і психологічних навантажень. Бути капітаном свого життя – означає нести повну відповідальність за свої вчинки. Рульовий – це фахівець на кораблі, який відповідає за управлінням судном і утримує заданий курс. Таким чином, рульовий – це сильний, але найчастіше підпорядкована людина. Пасажир на кораблі – це людина, яка пливе в певному напрямку, в неї є певна мета, але для того щоб її досягти, їй потрібен корабель. Таким чином, кожен із нас є капітаном, рульовим або пасажиром своєї долі або свого корабля в залежності від того, яку частку відповідальності він здатний на себе взяти [1].

Показник «Самооцінка» діагностувався за допомогою методики самооцінки ділових та особистісних якостей менеджера, тобто управління за Ф. Фідлером [5]. Обирая означену методика керувались тим, що професія судноводія належить до професій управлінської сфери. Також вона давала змогу визначити, чи готові курсанти до співпраці, чи має місце доброзичливе ставлення до людей, товарищів, емоційну стабільність, високий самоконтроль: розвиненість вольових якостей, почуття обов'язку тощо), розвиненість самосвідомості (усвідомлення своїх прагнень і дій, усвідомлення своїх переваг і недоліків тощо).

Діагностика етнокультурної толерантності здійснювалась за допомогою експрес-питальника «Індекс толерантності» за Г. Солдатовою, О. Кравцовою, О. Хухлаєвим, Л. Шайгеровою [4], що дало змогу виявити ставлення курсантів до представників інших етнічних груп і настанов у сфері міжкультурної взаємодії.

Завдання констатувального етапу полягало у визначенні першопочаткових рівнів сформованості конкурентоздатності майбутніх судноводіїв. Результати рівнів сформованості досліджуваної якості подано в таблиці.

Таблиця 1

Результати діагностики щодо виявлення рівнів сформованості конкурентоздатності майбутніх судноводіїв (на констатувальному етапі, у %)

№п/п	Критерії	Перша група				Друга група			
		Високий рівень	Достатній рівень	Задовільний рівень	Низький рівень	Високий рівень	Достатній Рівень	Задовільний рівень	Низький рівень
1.	Акомодаційно-спонукальний	10,0	17,5	37,5	35,0	8,4	12,8	41,8	37,0
2.	Змістово-процесуальний	6,2	12,2	41,0	40,6	6,0	11,1	41,9	41,0
3.	Суб'єктно-рефлексивний	9,6	14,2	36,7	39,5	10,6	14,6	35,6	39,2
	Усього:	8,6	14,6	38,4	38,4	8,3	12,8	39,8	39,1

Як бачимо з таблиці, високий рівень сформованості конкурентоздатності майбутніх судноводіїв на констатувальному етапі діагностовано у 8,6% респондентів в першій групі та 8,3% у другій групі. Було виявлено достатній рівень сформованості досліджуваної якості в 14,6% майбутніх судноводіїв у першій групі та 12,8% у другій групі. Задовільний рівень – визначено у 38,4% респондентів першої групи та 39,8% – контрольної групи. Найбільший відсоток (перша група – 38,4%, друга група – 39,1%) респондентів виявили низький рівень сформованості конкурентоздатності майбутніх судноводіїв.

Таким чином, використаний комплекс методик дозволив визначити рівні сформованості конкурентоздатності майбутніх судноводіїв на констатувальному етапі експерименту, а також дійти висновку, що результати діагностики показали необхідність проведення системної роботи з формування конкурентоздатності майбутніх судноводіїв у морському вишу. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх судноводіїв у процесі їх підготовки у морських вишу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Батаршев А. В. Психодіагностика способности к общению, или Как определить организаторские и коммуникативные качества личности / А. В. Батаршев. – М.: Гуманит. Изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 176с.
2. Котикова Д. С. Формирование конкурентоспособности личности студента в образовательном процессе вуза: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогическая психология / Дарья Станиславовна Котикова. – Нижний Новгород, 2010. – 245 с.
3. Мельникова Н. Н. Диагностика социально-психологической адаптации личности: Учебное пособие / Н. Н. Мельникова. – Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2004. – 57 с.
4. Практикум по психодиагностике и исследованию толерантности. – [под ред. Г. У. Солдатовой, Л. А. Шайгеровой и др]. – М.: МГУ им. М. В. Ломоносова, 2003. – 112 с.
5. Практическая психология для менеджеров / С. А. Волков, О. Б. Годлиник, М. К. Тутушкина; ред. М. К. Тутушкина. – М.: Филинь, 1996. – 368 с.
6. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии «Направленность» (Лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы) / В. А. Семиченко. – К.: Миллениум, 2004. – 521 с.
7. Удачин В. С. Судовождение на внутренних водных путях: учебник для речных училищ и техникумов / В. С. Удачин, В. Б. Соловьев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Транспорт, 1990. – 287 с.

Сергей Владимирович Смирнов,

аспирант кафедры педагогики,

*Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина*

ДИАГНОСТИКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БУДУЩИХ СУДОВОДИТЕЛЕЙ

В статье отмечена актуальность проблемы исследования - формирование конкурентоспособности будущих судоводителей в процессе профессиональной подготовки в морских вузах Украины. Представлены результаты диагностики конкурентоспособности курсантов по выделенным критериям исследуемого конструкта: адаптационно-стимулирующему, когнитивно-операциональному, личностно-самооценочному; описана процедура диагностики по каждому критерию с характеристикой методов, которые при этом использовались. Для диагностики уровня конкурентоспособности будущих судоводителей использовались следующие методы: анкетирование с целью определения степени их осведомленности о феномене «конкурентоспособность», ранжирование, определение факторов значимости по формированию конкурентоспособности будущих судоводителей, методики: мотивы выбора профессии судоводителя (С. Данченко) диагностики направленности личности (В. Смейкал и М. Кучер) «Мотивация достижения» (Д. Мак-Клелланд), «Мотивация профессиональной деятельности» (К. Замфир) многоуровневый личностный опросник «Адаптивность» (МЛО-АМ) (А. Маклаков и С. Чермянин) «Адаптивные стратегии поведения» (по Н. Мельниковой) и т.д.

В начале констатирующего этапа эксперимента было проведено анкетирование будущих судоводителей первого курса (без опыта работы на судне), пятого курса (небольшой опыт плавательной практики) и заочного отделения (с опытом работы судоводителя) с целью определения уровня их осведомленности о феномене «конкурентоспособность». Также было проведено ранжирование, с целью определения факторов значимости для будущих судоводителей по формированию конкурентоспособности будущих судоводителей.

Ответы курсантов на вопросы анкеты и результаты ранжирования показали их ограниченную осведомленность относительно конкурентоспособности судоводителя и ее роли в его профессиональной деятельности.

Использованный комплекс методик позволил определить уровни сформированности конкурентоспособности будущих судоводителей на констатирующем этапе эксперимента. Так, в первой группе высокий уровень сформированности конкурентоспособности будущих судоводителей на этапе констатирования диагностирован у 8,6% респондентов экспериментальной группы и 8,3% второй группы. Достаточный уровень 14,6% будущих судоводителей первой группы и 12,8% второй группы. Удовлетворительный уровень - 38,4% респондентов первой группы и 39,8% - второй группы. Низкий уровень (1 группа - 38,4%, 2 группа - 39,1%).

Полученные результаты диагностики показали необходимость проведения системной работы по формированию конкурентоспособности будущих судоводителей в морском вузе. Перспективы дальнейших исследований заключаются в определении, теоретическом обосновании и экспериментальной проверке педагогических условий формирования конкурентоспособности будущих судоводителей в процессе их подготовки в морских вузах.

Ключевые слова: конкурентоспособность, будущие судоводители, диагностика, методики диагностики, критерии.

Serhiy Volodymyrovych Smirnov,

Post-graduate student of Pedagogy Department

*State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky",
26 Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine*

DIAGNOSTICS OF FUTURE NAVIGATORS' COMPETITIVENESS

The article highlights the urgency of the research problem – the formation of the future navigators' competitiveness.

The diagnostics results of the cadets' competitiveness according to the criteria of the construct under study are presented: adaptive-stimulating, cognitive-operational, personality-self-evaluating. The diagnostic procedure for each criterion is described including characteristics of the methods used.

To diagnose the future navigator's competitiveness, these methods were used: questioning / interviewing with the purpose of determining the degree of their awareness of the phenomenon «competitiveness», ranking, determining the factors of importance in shaping the future navigators' competitiveness, methods: motives for choosing the profession of a navigator (S. Danchenko), personality diagnosis (V. Smajkal and M. Kucher), «Motivation for achievement» motives for choosing the profession of a navigator (S. Danchenko) to diagnose of personality's orientation (V. Smajkal and M. Kucher) «Motivation for achievement» (D. McClelland), «Motivation of professional activity» (K. Zamfir), a multilevel personal questionnaire «Adaptability» (A. Maklakov and S. Chermyanin) «Adaptive behaviour strategies» (according to N. Melnikova), etc.

At the beginning of the stating stage of the experiment, a survey of the first-year students majoring in Navigation (those without any shipboard experience), fifth-year students (those who had a little experience in shipgoing practice) and part-time students (those who had some experience in navigating) was conducted in order to determine their level of awareness of the phenomenon «competitiveness». There also was conducted a ranking in order to determine the factors of significance for the future navigators in the development of their competitiveness.

The students' answers to the questions of the questionnaire as well as the results of the ranking showed the students' limited awareness regarding the navigator's competitiveness and its role in his / her professional activities.

The used set of methods made it possible to determine the formation levels of future navigators' competitiveness at the stating stage of the experiment.

Thus, in the first group, 8,6% of the respondents constituting the experimental group and 8,3% of the second group demonstrated the high level of the navigators' competitiveness at the stating stage. 14,6% of the future navigators constituting the first group and 12,8% of the second group achieved the sufficient level. 38,4% of the respondents constituting the first group and 39,8% of the second group had outcomes in compliance with the satisfactory level. 38,4% of the first group and 39,1% of the second group demonstrated the low level.

The received results of the diagnostics proved the necessity of carrying out systemic work aimed at the formation of the future navigators' competitiveness at the marine higher school.

The prospects for further research are seen in the determination, theoretical substantiation and experimental verification of the pedagogical conditions for the formation of the future navigators' competitiveness in the process of their training in marine universities.

Key words: competitiveness, future navigators, diagnostics, diagnostic methods, criteria.

Подано до редакції: 15.07.2017 р.

Рекомендовано до друку: 30.07.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Бозуш